

YUNUS EMRE’NİN ÖĞRETİSİYLE GENÇLİĞE ALLAH BİLİNCİ KAZANDIRMAK

Mehmet Necmeddin BARDAKÇI*

Özet

Günümüzde Tanrı tasavvurlarında yaşanan büyük değişim, genç nesillerin Tanrı algısını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu durum, kendisine ve değerlerine yabancılaşan gençlerin metafizikle ilişkisini sarsmış ve Allah’a güven duygusunu zedelemiştir. Bazı gençler akli tanrılaştırıp, nefsi putlaştırarak Tanrı tanımaz hale gelmişlerdir. Bir kısmı da yaşadıkları maneviyat boşluğunu doldurabilmek ümidiyle sapkın tarikatlara yönlenmişlerdir.

Aslında insanın kendisinde ve evrende Allah’ın rahmet ve iyiliğini, güç ve kudretini gösteren mükemmel bir düzen ve ahenk vardır. Güneş doğduğunda yıldızları göremeyenlerin onları yok sayması gibi, Allah’ı tanımayanlar da O’nu inkâr etmektedir. Gençlik döneminde bazı savrulmaların etkisiyle kendisinin amacını unutan ve doğru Allah anlayışından uzak yaşayanların göntüllerini Yunus Emre gibi, sevgi ile doldurmalıdır. Akıl ve düşünce melekelerini doğru kullanmaları sağlanmalıdır. Allah hakkındaki bilgisizlikleri yüzünden sorumluluk taşımaktan korkan, ömürlerini oyun ve eğlence ile geçiren gençlere sevgiye dayalı Allah bilinci kazandırılmalıdır. Çünkü sevgi her derde devadır. Sevmeyi öğrenen, gönlündeki kin, nefret, haset ve kibir gibi olumsuz hasletleri çıkarıp atar. Hiç kimsenin incinmesini istemediği için asla kötülük yapmaz. Dünyanın fâni, ölümün gerçek olduğunu düşünerek yaptıklarının hesabını vereceği bir Allah bilincine erişir. Allah’ın eşsiz bilgisini, karşı konulamaz iradesini, güç ve kudretini, engin rahmet ve sevgisini içselleştirir. Yunus Emre gibi, insanlar arasındaki ilişkilerde katılmış kalpleri yumuşatan, sevgi ve hoşgörü, güven ve saygı eksenli bir dil kullanmanın bilinciyle hareket eder.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, Allah, düşünce, sevgi, hoşgörü, rahmet, tevazu.

Instilling God-Consciousness in Youth Through Yunus Emre’s Discipline

Abstract

Today, the major change in God imaginations has adversely affected the perception of God among the younger generations. This situation has shaken the relationship of young people, who are alienated to themselves and their values, with metaphysics and damaged their sense of trust in God. Some young people have become godless by deifying the mind and idolizing the self. Some of them head towards deviant sects in the hope of filling the spiritual emptiness in their life.

In fact, there is a perfect order and harmony in man himself and in the universe that shows the God's mercy, goodness, power and might. Those who do not know God deny Him, just as those who ignores the stars because they cannot see them when the sun rises. Some forget their purpose and live far from the true understanding of God due to some issues in their youth. It is necessary to fill the hearts of

* Prof. Dr., SDÜ İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi-Isparta, necmettinbardakci@sdu.edu.tr, orcid no: 0000-0003-3903-6257

them with love just as Yunus Emre. It should be ensured that they use their mind and thinking skills correctly. Some of our youths are afraid of taking responsibility because of their ignorance of God and spend their lives with games and entertainment. We should instill a God-consciousness in them based on love. Because love is a panacea. Those who learn to love, cut the negative traits such as grudge, hatred, jealousy, and arrogance from their heart. They do not harm because they don't want anybody to be hurt. They attain the consciousness of God where they account for their actions by thinking the world is mortal and the death is real. They internalize God's unmatched knowledge, irresistible will, power and might, and vast mercy and love. In the same manner with Yunus Emre, they act with the awareness of using a language based on love and tolerance, trust and respect, which softens the hardened hearts in relations between people.

Keywords: Yunus Emre, Allah, thought, love, tolerance, mercy, modesty.

Giriş

Ahlâk; huy, seciye ve karakter anlamlarına gelir. İyi ve kötü huylar, görgü kuralları, edepli ve hikmetli davranışlar, ahlâk teriminin kapsamına girer. Eğitim, insanın sosyal hayatta gerekli bilgi ve becerileri elde etme, kendini tanıyıp kişiliğini geliştirme ve olgunlaştırma çabasıdır. İnsanın kendini, tarihini ve kültürünü keşfetmesi açısından önemli bir yere sahip olan değer ise, bireyin sosyal hayatını düzenleyen, aile fertleri arasındaki bağları geliştiren, hangi davranışların doğru ve yanlış, iyi ve kötü olduğunu belirleyen yararlı niteliklidir. Toplumsal hayata yön veren ve davranışları şekillendiren ahlâkî değerler, insana kendini tanıma ve yaptıklarının hesabını yapma fırsatı verir. Dürüstlük, samimiyet, dostluk, saygı, sevgi, hoşgörü, adalet, ahde vefa, yardımlaşma, fedakârlık, özgüven, sorumluluk bilinci, bilgelik, iyilik ve incitmeme şeklinde sıralayabileceğimiz bu evrensel ahlâkî değerler, insana neyin iyi veya kötü, doğru ya da yanlış, âdil veya zulüm, güzel veyahut çirkin olduğunu kavratır. Bu erdemlerin öğrenme ve öğretme süreci olan değerler eğitiminin amacı; insanın doğuştan getirdiği iyi tarafını açığa çıkarmak, kişiliğini geliştirmek, kendine ve topluma faydası olacağı düşünülen erdemleri ona kazandırmaktır.¹ İnsan fitratındaki unsurları aile, çevre ve okulda şekillendirmek, içinde yaşanılan sosyal grubun inanç ve ideallerini öğrenip özdeşleşme yöntemiyle davranış haline getirmektir. Bilgi ve değer arasında denge kurup bireyleri çağın gerekli becerileriyle donatmak, bilgili ve ahlâklı insan olarak yetiştirmektir. Ailede başlayıp okulda gelişen ve hayat boyu devam eden eğitim sürecinde davranış ve tutumların belirlenmesi açısından bilimsel, estetik, sosyal, dinî ve ahlâkî değerlerin önemi büyüktür.

Geleceğe güvenle yürümek isteyen her millet gibi, Türkler de genç nesillere ahlâk ve erdemleri kazandırmak, kendisine ve başkalarına saygılı olmayı öğretmek zorundadır. Bir milletin en önemli sermayesi olan insanın kıymetinin bilinmesi; geleneklerini yaşatan, ahlâkî değerlerini özümseyen ve çağın gerekli bilgileriyle donanımlı gençler sayesinde gerçekleşir. Ancak maddî ve manevî değerler arasında yaşanan gerilim, aile kurumundaki sarsıntılar, eğitim sisteminin yozlaşması, çevreyi koruma bilincinin oluşmaması, kadınlara ve çocuklara karşı yapılan tacizler, sosyal medyadaki linç girişimleri, kaybedilen değerlerin gençlere kazandırılmasını zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla sadece kendini düşünüp ötekine değer vermeyen, sosyal medya ve internete bağımlı, dijital çağın modern oyuncularına kendini kaptıran gençler savrulmalar yaşamaktadır.

1. Gençlik Dönemindeki Savrulmalar

Gençlik dönemi, fizyolojik gelişme ve değişmelerle birlikte psikolojik değişikliklerin, duygusal iniş çıkışların yaşandığı bir devredir. Toplumsal hayatta maddî refahın ve şahsî çıkarın her şeyin üstünde tutulduğunu gören, sosyal medyada yepyeni bir çevre edinen gençler, öz değerlerinden uzaklaşmaktadırlar. Eşkıyanın kahraman olarak gösterildiği televizyon dizilerini izleyen ve şiddet içerikli internet oyunlarına bağımlı hale gelen gençler, toplumdan tecrit edilmiş bir hayat

¹ Geniş bilgi için bkz. Seyfi Kenan, "Modern Eğitimde Kaybolan Nokta: Değerler Eğitimi", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, sayı: 9/1, 2009, s. 259-295.

yaşamaktadırlar. İnsanı tanıma oranında problemlerine çözüm bulunabileceği² gerçeğinden hareketle gençleri daha yakından tanımak gerekir.

İnsan hayatını çocukluk, ergenlik, gençlik ve erişkinlik olmak üzere çeşitli dönemlere ayırmak mümkündür. İlk yıllarını geçirdiği hayat şartlarından pek kurtulamayan insanın davranışları çocukluk döneminde (3-12 yaş arası) yaşadığı çevrede şekillenir. Bu dönemde çocuğun en fazla ihtiyaç duyduğu şey, sevgiyle yetiştirildiği aile ortamında kendini özdeşleştirmek istediği bir baba ve anadır.³ Eğer ana baba yoksa yakın akrabadan ya da komşulardan biri onların yerini alır. İnsan, sevmeyi ana kucağındaki sıcaklıkta, en yakınları tarafından kendisine gösterilen sevgiyle korunmada öğrenir. Bundan yoksunluk ya da ölçüsüz sevgi ve korunma, ileride bir takım psikolojik bozukluklar ve ruhî bunalımlar yaratır. Çocuğun özdeşim kurduğu kişi yardımsever, fedakâr, alçakgönüllü, sevgi ve hoşgörü sahibi ise, çocuk bu güzel erdemleri farkına varmadan içselleştirip yapmaya başlar. Eğer rol model alınan kişi utanç duygusuna boğulmuş bir kimse ise çocuk bu utanç duygusunu farkında olmadan benimser ve kendi kişiliğinin temeli yapar.⁴ Zira ahlâk yaşanarak öğrenilir.

Çocuğun dinî anlayış sahibi olmasında ve geliştirmesinde çevrenin etkisi büyüktür. Nitekim Hz. Peygamber (sav) “*Her doğan fıtrat üzere doğar. Sonra anne ve babası onu Yahudi yahut Hristiyan veya Mecûsî yapar*”⁵ hadisiyle bu gerçeğe işaret etmiştir. Çocuk dinî inancın bir ifadesi olarak aradığı Allah’ı, kendisine nasıl tanıtılırsa hayalinde öyle canlandırır. Ruh ve zihin gelişimi ilerleyip eğitim yoluyla aldığı bilgiler arttıkça Allah tasavvuru doğru bir zeminde gelişmeye devam eder. Dıştan gelen etkiler çocuğun iç dünyasıyla birleşince anlamlı bir dinî yaşayış oluşur. Ancak çocuk ruhunun içgüdüleriyle içinde yaşadığı çevre arasındaki ilişkileri bilmeden ve buna göre terbiyesine bir yön vermeden yalnız ideal değerler veya dinî inançlar vaizliği yapmak, ona dürüst bir şahsiyet kazandırmaz. Bu yüzden çocuğun hem ruh hem de beden açısından sağlıklı yetişmesinde ana babanın iyi örnekliliği önemlidir. Çocuğa evrenin büyüklüğünü anlatmak için yıldızları, güneş sistemini, Samanyolunu anlatan ana baba, daha sonra bu muazzam kâinat karşısında onu “evreni yaratan Allah” şuuruna ulaştırır.⁶ Ancak iyi bir eğitim süreci geçiren ya da dindar bir ailede yetişen her çocuk her zaman istenilen şekilde bir şahsiyet kazanamaz ve bazı problemlerle karşılaşabilir. Din ve ahlâk hakkında konuşanlar ile dindarmış gibi görünenlerin Kur’ân ve Sünnet ölçülerine sığmayan, ahlâkî değerleri önemsemeyen davranışları da çocuklar üzerinde olumsuz etki bırakır ve “Bunlar Müslüman ise ben değilim” gibi tehlikeli bir söyleme yol açabilir.

Çocukluk döneminde bütün problemler birer soru olarak ortaya çıkar. Bu sorular genellikle metafizik ağırlıklıdır. Mahiyeti bilinmeyen fakat inanç sahasıyla ilgili bu sorulara tam cevap vermek oldukça zor, hatta bazen imkânsızdır. Bu yüzden çocuğun algılama düzeyine uygun, onun kavrayabileceği kavramlar içinde beden, zihin, evren ve Allah konularındaki sorular cevaplandırılarak zaman içinde dengeli bir dünya görüşü ve ahlâk anlayışı geliştirmesi sağlanmalıdır. Zira bu dönemde çocuklarla kurulan sağlıklı ve güzel ilişkiler onların daha sonraki hayat aşamalarında başarılı ve mutlu olmalarını sağlar. Aile bağları kopuk, sağlıksız bir çevrede yetişen mutsuz çocuklar, ergenlik ve gençlik dönemlerinde karşılaştıkları problemlerin etkisinden çabuk kurtulamazlar.

Ergenlik çağında (12-18 yaş) çocuk yüzeysel ahlâk anlayışından daha soyut ve derin bir ahlâk anlayışına ulaşır. Bu dönemde çocuğun zihin ve kişilik yapısında, ahlâk anlayışında, değer yargılarında, sosyal ilişkilerinde ve kendini algılayışında değişiklikler görülür. Çocuk bedensel gelişme, ruhsal olgunlaşma ve hayata hazırlandığı bu süreçte yeterli, doğru ve faydalı bir dinî kültür elde edemez ve ahlâk ve erdemleri özümseyemezse, kendisinde ruhî çöküntü baş gösterebilir ve savrulmalar yaşar.⁷

² Bkz. “Mevlânâ Perspektifinden Gençlik Problemleri ve Çözüm Yolları”, *Tasavvuf, İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl:6, Sayı:14, Ankara 2005, s. 267-284.

³ Rasim Adasal, *Normal ve Anormal Açından Psiko Sosyal Yönleriyle Kişilik ve Karakter Portreleri*, 2. Baskı İstanbul 1980, s. 119.

⁴ Doğan Cüceloğlu, *Yetişkin Çocuklar*, 4. Baskı, İstanbul 1995, s. 103.

⁵ Buhârî, *Sahih*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, Tefsir, 2; Müslim, *Sahih*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, Kader, 22.

⁶ Mualla Selçuk, *Çocuğun Dinî Eğitiminde Dinî Motifler*, Ankara 1990, s. 96-104; Kerim Yavuz, *Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*, Ankara 1983, s. 126-130, 168-182.

⁷ Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, 7. Baskı, İstanbul 1997, s. 345 vd.

Bazen iyi derecede dinî eğitim almasına rağmen bir kısım gençlerin de arkadaşlarının etkisiyle bunalıma düştükleri görülür. Özellikle aile ortamından uzak bir yerde okuyan ya da çalışan gençler, kendilerini kontrol eden bir otorite olmamasını fırsat bilerek edindikleri yeni arkadaşlarla oyun ve eğlenceye dalarlar. Aile büyüklerinin buldukları yerde yapmaya cesaret edemedikleri işleri yaparlar. Oluşturdukları arkadaş çevresinde sigara, alkol ve uyuşturucu gibi bağımlılık yapan maddeler kullanmaya başlarlar. Dindarların alay konusu edildiği, dinî konuların hafife alınıp karikatürize edildiği bir grup içinde kalan gençler de onlara uyup dinsizliğe kayabilirler. Bazı gençler de istediklerini giyemedikleri, arzu ettikleri şeylere sahip olamadıkları gerekçesiyle isyana ve inkâra gidebilirler. Çıkarıcılığın ruh dünyalarına karşı kurulan en büyük tuzak olduğunu fark edemedikleri için sorumluluk taşımaktan kaçıp, hazcılığı seçerek dünya nimetleri ile mutlu olmaya çalışırlar. Neticede imanı kin ile değiştiren, iyi bir şahsiyet oluşturamayan gençler, kendi öz değerlerine saldırmaya başlarlar.⁸ Gençlerin bir kısmı ruhlarındaki boşluğu doldurabilmek ümidiyle ateizm, deizm, pozitivizm, hedonizm, materyalizm ve satanizm gibi sapkınlıklara, bazıları da sözde dinî ve mistik yapılanmalara yönelmektedirler. Büyük ölçüde postmodernizmin gençlere dayadığı akli tanrılaştırma⁹ ve nefsi putlaştırma¹⁰ yaklaşımlardan kaynaklanan bu durum, onların aşkın varlıkla ilişkisini sarsmış ve Allah'a güven duygusunu zedelemiştir. Bir taraftan dinsizliğe, diğer taraftan sapkın tarikatlara ilgiyi artıran bu süreç, XIII. yüzyıldaki Moğol yıkımı sonrasındaki paradoksa benzetilebilir.

İnsan Allah ilişkisinin temelinde zihindeki Tanrı tasavvuru vardır. Allah'ın insan fitratına yerleştirdiği akıl, muhitinden edindiği bilgi ve tecrübe ile bir tasavvur oluşturur. Aslında akıl iman etmeyi, iman ile yükümlü olmak da Allah'ın ve kulların haklarını yerine getirmeyi, dolayısıyla akıllı olmayı gerektirir. Akıl, sahibini Allah'a ulaştırdığı ölçüde değer kazanır. Çünkü inanma ihtiyacı insanın doğuştan getirdiği temel özelliklerden biridir. İnsanın kendisinde ve evrende, göklerde ve yeryüzünde Allah'ın rahmet ve iyiliğini, güç ve kudretini gösteren mükemmel bir düzen ve ahenk vardır. Aklını ve gönlünü kullanmayı Allah'ı inkâr edenler, güneş doğduğunda yıldızları göremedikleri için onları yok sayanlar gibi, gözlerini gerçeklere kapatmaktadırlar. Modern bilim, özellikle fizik ve astronomideki gelişmeler, göklerin ve yerin yaratılışındaki sırların üzerini açmaktadır. Bunları, putperest bir toplumda yetişen Hz. İbrahim gibi evrenin hareketlerini ve büyüklüğünü tefekkür eden gençler fark edebilirler. Ya da Fudayl b. İyaz, Abdullah b. Mübârek ve Bısr-i Hâfi gibi gençlik dönemlerinde savrulmalar yaşayan âlim ve âriflerin kültür tarihimize seçkin bir konuma yükselmelerinden cesaret alarak kendilerini sorgulayıp gayrete gelenler idrak edebilirler. Böylece maddeyi tanrılaştıran felsefi doktrinler ile putlaştırılan nefsin oyuncağı haline gelen gençler, sorumluluk yüklenmekten korkmadan doğru bir Allah bilinci kazanabilirler.

2. Süflerin Allah Tasavvuru

İslâm kültür ve medeniyetinin temelini oluşturan bilgi, insanın yolunu aydınlatan bir ışıktır. “Allah Âdem'e bütün isimleri öğretti”¹¹ ayeti ile bilgi serüveni başlayan insan, “Kendini bilen Rabbini bilir” sözünden hareketle kendini, içinde bulunduğu âlemi ve kâinatın yaratıcısı Allah'ı tanımaya çalışmıştır. İslâm düşüncesinde Allah'ı tanımakla ilgili olarak mârifetullah terimi kullanılır. İnsanın evreni ve içindekileri düşünerek Allah'ı tanıması anlamına gelen mârifetullah, âlemde tecellî eden isim, sıfat ve fiilleri ile Allah'ı idrâk etmektir. Uçsuz bucaksız kâinatın yaratılışını ve ihtişamını tefekkür ederek, Allah hakkında bilgi sahibi olmaktır. Kendisinin niçin yaratıldığını, nereden geldiğini ve nereye gideceğini düşünerek Allah'ı bulmaktır.

Allah'ı bilmeye yönelik çabalarda akıl ile tefekkürün yanı sıra Kur'ân ve hadiste ifadesini bulan esmâü'l-hüsna ibaresi ile Allah'ın kendisini tanıttığı isim ve sıfatlar belirleyici rol oynamıştır. Yüce Allah âyetü'l-kürsî ile ihlâs suresinde kendisini en veciz şekilde tanımlamaktadır. Bir kısım ayetlerde ise dua

⁸ Atalay Yörükoğlu, *Gençlik Çağı, ruh sağlığı, eğitimi ve ruhsal sorunları*, Ankara 1985, s. 6-9.

⁹ Geniş bilgi için bkz. Max Horkheimer, *Akıl Tutulması*, çeviren: Orhan Koçak, Metis Yayınları, İstanbul 2016.

¹⁰ “Boş arzu ve heveslerini kendisine tanrı edinen; Allah'ın iman etmeyeceğini bildiği için saptırdığı, gerçeklere karşı kulağını ve kalbini mühürlediği, gözünü perdelediği kimseyi gördün mü? Böyle birine Allah'tan başka doğruyu kim gösterebilir? Siz hiç düşünüp ibret almaz mısınız?” Câsiye 45/23.

¹¹ Bakara 2/31.

ederken Allah ya da Rahmân denilebileceği, Allah'ın güzel isimlere sahip tek bir ilah olduğu, isimlerinin çok olmasının teklifine zarar vermediği vurgulanmaktadır. Bazı ayetlerde Allah'ın zatına yakışmayan isimleri O'nun için kullanmanın uygun olmadığı belirtilmektedir. Ancak Allah'ı tasvir eden başka ayetlerde Allah'ın elinden ve yüzünden söz edilmesi,¹² Allah'ı cisim ve şahıs telakki eden anlayışlara kapı açmıştır. Nitekim İslâm coğrafyasında ortaya çıkan Mücessime ve Müşebbihe gibi fırkalar, naslardaki ifadeleri olduğu gibi kabul ederek yanlış Allah tasavvurları oluşturmuşlardır.

Müslüman toplumlarda görülen farklı Tanrı tasavvurları ile çevre, bilgi ve dindarlık düzeyi, geri kalmışlık ve gelişmişlik gibi çeşitli unsurlar arasında yakın ilişki vardır. Bu gerçekten hareketle felsefe, kelam ve tasavvufta Allah'ı tanımakla ilgili farklı yöntemler kullanılmıştır. Filozoflar Allah'ın akılla bilinebileceğini, başka bir şeye ihtiyaç olmadığını belirtirler.¹³ Nitekim felsefenin gayesinin Tanrı'yı bilmek olduğunu vurgulayan Fârâbî (ö.339/950), varlık mertebesinin başına yerleştirdiği Tanrı'yı ilk sebep ve aklın ulaşabildiği en kutsal varlık olarak görür.¹⁴ İmam Mâtürîdî (ö.333/944) gibi kelam âlimleri Allah'ın akıl, nas ve duyu organları vasıtasıyla bilineceğini ifade ederler.¹⁵ Yunus Emre'nin de içinde bulunduğu sûfler ise genellikle aklın sınırlı ve yetersiz, duyuların yanıltıcı olduğunu belirterek Allah'ın aşk ve ilhamla bilineceğini kabul ederler. Küçüklüğünden itibaren doğru Allah tasavvuru ile büyüyen bir insanın, Allah'ı seveceğini, azamet ve kudreti karşısında saygıyla O'na yöneleceğini vurgularlar. Sehl b. Abdullah Tüsterî'ye (ö.283/896) dayısının Allah bilinci kazandırmak için yaptığı şu öğütleri içselleştirip gönül dünyalarında doğru Allah tasavvuru oluşturmaya gayret ederler:¹⁶ “*Ey Sehl! Her gece yatağına yattığında, dilini kıpırdatmadan kalbinden: “Allah benimledir, Allah bana bakmaktadır, Allah şahidimdir,” sözlerini üç kere tekrarla. Ey Sehl! Allah, kendisi ile beraber olduğu kimsenin nâzırı ve şâhidi olunca, böyle bir kişi hiç Allah'a isyan eder mi? Sakın sen de Allah'a isyan etme.”*”

Küçük yaşta kazandırılan doğru Allah bilinci, davranışları etkilemekte, Allah'ın ve insanların haklarını gözeterek iyi bir insan olmaya yardımcı olmaktadır. Nitekim Allah'ın hukukuna riayet etmek için O'nu tanımak gerektiğine dikkat çeken Hâris el-Muhâsibî (ö.243/857), Allah'ı Kur'ân'da kendisini tanıttığı hâlık, ğafûr, kadîr, cebbâr, kerîm, azîm, halîm, evvel, âhir, alîm ve basîr gibi isim ve sıfatlarıyla tanımak gerektiğini belirtir¹⁷ ve bu konuda aklın fonksiyonuna dikkat çeker.¹⁸ Allah'ı gerçek anlamda tanıyabilmek için evrendeki düzeni, kaderlerin akışını ve mahlûkatın yaratılışını düşünmek gerektiğini ifade eden Zünnûn-ı Mısırî (ö.245/859),¹⁹ Allah'ın kendisine yakın olduğu bilinciyle hareket edip günahattan kaçınmayı mârifet sahibi olmanın işareti kabul eder.²⁰ Onlar açısından mârifetullah her ne kadar Allah'ın kendisini tanıtmaması olsa da, insanın Allah'ı bilmeye arzulu ve gayretli olması, aklını yaratılış gayesine uygun kullanması gerekir. Allah'ı isim ve sıfatlarıyla bilen kişinin durumu, birisiyle tanıştıktan sonra onun övgüye

¹² “Allah'ın eli onların elinin üstündedir. (Peygamberle yapılan anlaşma Allah ile yapılmıştır.)” Fetih 48/10. “Doğu ve Batı Allah'ındır. Her nereye dönerseniz O'nun yüzüne (zatına) yönelirsiniz.” Bakara 2/115. “Allah dedi ki: “Ey İblis! İki elimle (Kudretimle) yarattığım varlığa secde etmekten seni engelleyen şey nedir?” Sâd 38/75. “Yeryüzündeki bütün canlılar fânidir. Sadece azamet ve kudret sahibi Rabbi'nin yüzü (zâtı) bâkidir.” Rahmân 55/26-27.

¹³ Bkz. İbn Meserre (ö.319/931), *Risâletü'l-İtibâr*, çeviren: Mehmet Necmeddin Bardakçı, *Arayışlar*, 1/1, 1999/1, s. 251-261; İbn Sîna (ö.428/1037)/İbn Tufeyl (ö.581/1185), *Hay b. Yakzân*, çevirenler: Babanzâde Reşid-M. Şerafeddin Yaltkaya, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2019; İbn Rüşd (ö.595/1198), *Felsefe Din İlişkileri Faslu'l-Makâl, el-Keşf an Minhâci'l-Edille*, çeviren: Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 1985.

¹⁴ Ebû Nasr el-Fârâbî, *es-Siyâsetü'l-Medeniyye*, hazırlayan: Ali Bu Mülhim, Mektebetü'l-Hilâl, Beyrut 1996, s. 22-23, 26-28.

¹⁵ Bkz. Mehmet Necmeddin Bardakçı, “İmam Mâtürîdî'nin Mârifetullah Anlayışı,” *İmam Mâtürîdî ve Te'vilâtü'l-Kur'ân*, editör: Hatice K. Arpaguş vd., İstanbul 2019, s. 591-610; Abdülhamit Sinanoğlu, “İmam Ebû Mansûr Muhammed Mâtürîdî'nin Allah Anlayışı ve Yanlış Tanrı Tasavvurlarını Eleştiri Biçimi”, *Bitlis Eren Üniversitesi SBE Dergisi*, cilt: 5, ek sayı, Aralık 2016, s. 247-266.

¹⁶ Abdülkerim Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, hazırlayan: Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, 3. Baskı İstanbul 1991, s. 128.

¹⁷ Hâris el-Muhâsibî, *el-Kasd ve'r-Rücû' ilallah, (el-Vesâyâ içinde, s. 217-328)*, tahkik: Abdülkâdir Ahmed Atâ, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1986, s. 282, 285-286.

¹⁸ Hâris el-Muhâsibî, *Mâiyetü'l-Akl ve Fehmü'l-Kur'ân*, tahkik: Huseyin el-Kuvvetli, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1971, s. 204 vd.

¹⁹ Ebu Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, Dâru'l-Kütüb'ül-İlmiyye, Beyrut 1988, c. IX, s. 339.

²⁰ Muhammed b. İsmail el-Kelâbâzî, *Doğuş Devrinde Tasavvuf Ta'arruf*, hazırlayan: Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 98.

değer yönlerini öğrenen ve ona karşı sevgi ve saygı besleyerek hürmette kusur etmeyen kişinin durumuna benzer. Dolayısıyla Allah'ı isim ve sıfatlarıyla tanıyan kişinin dili daima O'nun zikri ile meşgul olur, kalbi de marifet nuruyla aydınlanır.

Allah hakkında bilgi verirken Allah'ın rahmetinin genişliğine dikkat çeken sûfiler, Rahmân isminin kuşatıcılığına dikkat çekerler. Cemâl ce celâl tecellilerinin yan yana olacağını ifade ederler. Nitekim Ebû Saîd Ebû'l-Hayr (ö.440/1049) insanın ister zühd, ister aşk yolundan gitsin, neticede Allah'a ulaşacağını belirtir. Ona göre insan, gönlünde tasavvur ettiği Allah anlayışı gereği, Allah'a hangi gözle bakarsa öyle görür. Bu yüzden kimisi rahmetini ve cemâlini, bazıları da celâlini ve kahrını görür. Bununla birlikte Allah, ibadetlerini eksik yapsa da, ne kadar çok günah işlese de, engin rahmetiyle kulunu bağışlayandır.²¹

*İnsanların isyanı sahralar dolusu olsa da
İnayetin karşısında bir ot yaprağı gibidir
Gemiler dolusu günahımız olsa da
Dert değil, Senin rahmetin deryalar gibidir.*

Yunus Emre'nin şiirlerinde örnek aldığı Pîr-i Türkistan Hoca Ahmed Yesevî *Dîvân-ı Hikmet*'te rahmân ve rahîm, cebbâr ve kerîm, kullarını affeden gafûr ve her şeye gücü yeten kâdir-i mutlak Allah'ın tek hidayet kaynağı olduğunu belirterek doğru bir Allah tasavvurunun ipuçlarını verir.²²

*Hoş kudretli Allah, Bir ve Var'ım
Elimi tutup yola koy "Ente'l-Hâdî"
Zâtı yüce Rahmân Rabbim hem Cebbâr'ım
Elimi tutup yola koy "Ente'l-Hâdî"*

Evhadüddin Kirmânî (ö.635/1238) ise insanın Allah tasavvurunun kendi davranışlarında görüneceğine dikkat çeker. Doğru bir Allah tasavvuruna sahip olanların emir ve yasakları eksiksiz yapmaya gayret edeceklerini, gönlünde Allah sevgisi olmayanların ise atalarını taklitten kurtulamayacaklarını vurgular.²³

*Ne zamana kadar taklit ve kıyas peşinde gideceksin?
Artık geç dört tabiat ve beş duyudan
Kendi Tanrı'nı bilmek istiyorsan eğer,
Kendine bak, Tanrı'nı tanırsın*

Hacı Bektaş-ı Velî (ö.669/1271?) insanda Allah'a işaret eden birçok delil bulunduğunu ancak gönlül gözü kör olanların Hakk'ı tanıyamayacaklarını vurgular. Nefsi hakkında düşünenlerin ve bedendeki rahmânî sultan olarak vasıflandırdığı akli yerinde kullananların bunları fark ederek Rablerini bileceklerini ifade eder.²⁴ Engin rahmet sahibi Allah'ın hoşnutluğunu kazanmayı arzu edenlerin dürüst, samimi, çalışkan, halka karşı adaletli, büyüklere saygılı, küçüklere şefkatli, düşmanlara müsamahalı, dostlara vefalı, âlimlere alçakgönüllü, dervişlere cömert, cahillere karşı suskun davranmalarını öğütler.²⁵ Yunus Emre'nin çağdaşı Âşık Paşa (ö.733/1332) da *Garib-Nâme*'de²⁶ Allah'ın evvel ve âhir, zâhir ve bâtın, istediğini istediği anda yapan olduğunu vurgulayarak, her işe Allah adıyla başlamayı öğütler ve doğru Allah inancının önemine dikkat çeker.

Tasavvufta ilâhî aşk yolunu benimseyen bazı sûfiler Allah'ı dışarıda değil, insanın kendisinde aramasını tavsiye ederler. Nitekim Ferideddin Attâr (ö.618/1221) *Mantku't-Tayr* adlı sembolik hikâye kitabında²⁷ Allah'ı aramak için yola çıkan insanları sembolize eden kuşların uzun, zorluklarla dolu ve yorucu bir yolculuktan sonra karşılaştıkları "simurg"a bakınca aradıklarının kendilerinde olduğunu anladıklarını vurgulamıştır. Dolayısıyla simurg bir aynadır, aynaya bakan kendini görür, aranan da insanın kendisidir. Mevlâna (ö.672/1273) da *Mesnevî*'de bir mirasyedinin rüyasında gördüğü hazinenin peşine düşüp bin bir

²¹ Ebû Saîd Ebû'l-Hayr, *Rubailer*, çeviren: Mehmet Kanar, Şule Yayınları İstanbul 2013, R. 55.

²² Hoca Ahmed Yesevî, *Divan-ı Hikmet*, hazırlayan: Hayati Bice, TDV Yayınları, Ankara 1998, 22/1.

²³ Evhadüddin Kirmânî, *Rubailer*, çeviren: Mehmet Kanar, Şule Yayınları, İstanbul 2013, R. 1202.

²⁴ M. Esad Coşan, *Makâlât-ı Hacı Bektaş-ı Velî*, Server İletişim, İstanbul 2013, s. 83 vd.

²⁵ Hacı Bektaş-ı Velî, *Fevâid*, hazırlayan: Baki Öz, İstanbul 1996, s. 60.

²⁶ Âşık Paşa, *Garib-Nâme*, hazırlayan: Kemal Yavuz, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul 2000, c. I, s. 13-43.

²⁷ Ferideddin Attâr, *Mantku't-Tayr*, çeviren: Abdülbâkî Gölpınarlı, MEB Yayınları, İstanbul 1991.

zorlukla ulaştığı yerde aradığı hazinenin kendi evinde olduğunu öğrenince çok sevindiğini dile getirir.²⁸ Allah'ın uzaklarda değil insanın kendi içinde olduğunu vurgulayarak, rahmetin zorlukta, nurun ateşte, güvende olmanın da korkuda gizlendiğini ifade ederek Allah'ı bulmanın kolay olmadığını belirtir. Yüce Allah'ın her yerde bir nişanı olmakla birlikte en önemli işaretlerin insanın kendisinde bulunduğunu vurgular.²⁹

*Sen cânındaki gizli cânı ara
Sen tenindeki kıymetli inciye ara
Ey Hak yolunda giden sofi
Sen onu kendinde ara*

Ahlâkî erdemlerin yaşatılmasını önemseyen bu sûfiler, her şeyin başına doğru bir Allah bilincine sahip olmayı yerleştirmişlerdir. Onların takipçisi olan Yunus Emre de ilmin insanın kendini ve Rabbini bilmek için bir vasıta olduğunu belirterek bu anlayışı devam ettirmiştir.

3. Yunus Emre ve Allah Anlayışı

Anadolu'da bir sevgi ve hoşgörü sembolü olan Yunus Emre, Kur'an ve Sünnet'in ışığında mecâzî aşkın mertebelerini aşarak ilâhî aşk deryasına dalmıştır. Şiirlerinde ilâhî aşk, insan-ı kâmil, hayat-ölüm, varlık-yokluk gibi metafizik konuları işleyen Yunus, gönlünü saran iman meşalesini aşk ateşi ile körükleyerek parlatmış, yüzyılların akışı içinde insanların gönlünde taht kurmuştur. Bu yüzden 720/1321'de 82 yaşında vefat ettiği kabul edilen³⁰ Yunus'un Anadolu'nun birçok yerinde makam kabri bulunmaktadır.

Yunus Emre'nin Allah tasavvuru³¹ Kur'an'da verilen bilgiler çerçevesinde oluşmuştur. Ona göre Allah, her şeyin yaratıcısı, alim, kadîr, rahmân ve râhim gibi yüce isim ve sıfatlara sahip tek varlıktır. Başlangıcı ve sonu olmayan, zâhir ve bâtın olan Allah, gözle görülmemesine rağmen her yerde kendisini anlatan işaretlere sahiptir. O'nun için bir sınır, köşe, miktar, renk, uzunluk, kısalık ya da eksiklik söz konusu değildir. Birçok güzel adı olan Allah'ın eşi ve benzeri yoktur. Yunus Emre bir şiirinde gönül dünyasındaki Allah Teâlâ'yı şöyle tanıtır.³²

*Senindir padişahlık kudretin var
Yarattın yeri göğü heybetin var
Nişânsızın nişânın kimse bilmez
Eğerçi bî-nihâyet âyetin var
Nice ayda bile dil niteliğin
Dile getirmeğe bin bir adın var*

Allah Teâlâ'nın varlık âlemindeki ve insanın kendindeki tecellileri açık olmakla birlikte bakmasını ve kâinat kitabını okumasını bilmeyenler açısından yine de gizlidir. Bunların Hakk'ı ve hakikati görebilmeleri için hem gözlerindeki hem de kalplerindeki perdeleri kaldırmaları gerekir.

*Hak cihana doludur kimsene Hakk'ı bilmez
Anı sen senden iste o senden ayrı olmaz (103/1)*

Allah Teâlâ'nın her yerde hazır olduğunu belirten Yunus'a göre Allah'ı uzaklarda aramak beyhude bir çabadır. Çünkü Allah'ı nerede ararsan orada hazır olarak bulursun. Allah müminlerin gönüllerindedir. Bunun farkına varabilmek ve O'nun gönüllerde olduğunu anlayabilmek için benlik iddiasını bırakmak gerekir:

²⁸ Mevlâna Celâleddin Rûmî, *Mesnevî*, çevirenler: Derya Örs-Hicabi Kırlangıç, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları, İstanbul 2015, 6/4203-4364.

²⁹ Mevlâna Celâleddin Rûmî, *Sırların Dili-Bütün Rubailer*, çeviren: Ziya Avşar, Meram Belediyesi Yayınları, Konya 2007, R. 32.

³⁰ Abdülbâkî Gölpınarlı, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, İnkılap Kitabevi, 2. Baskı İstanbul 1992, s. 72.

³¹ Bu konuda yapılan bir çalışma için bkz. S. Hayri Bolay, "Yunus'un Tanrısı İnsan mıdır?", *Yunus Emre'yi Anlamaya Doğru*, Karaman Kültür Müdürlüğü Yayınları, Karaman 2010, s. 221-252.

³² Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı*, H Yayınları, İstanbul 2020, 48/1-6. Bundan böyle bu eser, metin içinde şiirlerin sonunda şiir ve beyit numarası ile verilecektir.

*Ey düin ü gün Hak isteyen, bilmez misin Hak kanda
Her kandasam anda hazır, kanda bakarsam andadır
İstemegil Hakk'ı ırak, gönüldedir Hakk'a durak
Sen senliğin elden bırak, tenden içerü candadır (54/1-2)*

Allah'ı tam anlamıyla bilmenin, yaratıklarını ve nimetlerini saymanın mümkün olmadığını ifade eden Yunus Emre'ye göre Allah, rahmet kaynağıdır. Engin şefkat ve merhameti ile dünyada bütün varlıklara iyilik yapar, kıyamette ise rahîm ismiyle sadece müminleri bağışlar. Rahmeti bol olan Allah, tevbe edenlerin günahlarını bağışlar ve cennete yerleştirir. Bilgisi eksik ve ameli yeterli olmayanların kusurlarını görmezden gelerek yardım eder. Allah'ın kulunu bağışlamaması en büyük ayrılıktır. Böyle bir duruma düşmemek için el açıp bağışlanma dilenecek tek varlık, her şeyin sahibi ve hiçbir şeye muhtaç olmayan yüce Allah'ın engin rahmetinden faydalanmaya çalışmak gerekir:

*Hak Çalab'im Hak Çalab'im, Sencileyin yok Çalab'im
Günahlıyım yarlıgagil, ey rahmeti çok Çalab'im
Kullar Senin Sen kulların, günahları çok bunların
Uçmağına sal bunları, binsinler Burak Çalab'im (186/1-2)*

Allah'ın dertlere derman, günahları bağışlayan, cömertliğine sınır bulunmayan yüce varlık olduğunu vurgulayan Yunus Emre, göklerdeki gezegenler, güneş ve ayın O'nun fermanıya belli bir yörüngede döndüklerini ifade ederek Allah'ın gücünü ve kudretini, eşsiz iradesini ortaya koyar:

*İlâhî derdimin dermanı Sensin
Günahkâr kulların gufrânı Sensin
Senin emrin ile döner felekler
Hem ayın güneşin devrânı Sensin (282/12)*

Yunus'un da vurguladığı gibi (219/1-2), Allah'ı isim ve sıfatlarıyla tanıyıp gönlüne Allah sevgisini yerleştiren kişi, kendisini sınamak üzere bela verip cefa çektirse de yüzünü hiçbir zaman O'ndan çevirmez. Allah'ı bilen ve seven kişi, sevdiğinin lütfuna da kahrına da katlanır. Çünkü gerçek sevgi karşılıksız ve devamlıdır.

4. Yunus Emre'nin Allah Bilinci Kazandırma Yöntemi

Yüce Allah Kur'ân'da af yolunu seçmeyi ve yapılan kusurları görmezden gelerek insanları topluma kazandırmayı emreder. Bir insanı yaşatmanın bütün insanlığı yaşatmak kadar değerli olduğunu vurgular. İnsanın ilim, iman ve ahlâk ile güzel bir şahsiyet kazanacağını belirtir. Kur'ân ahlâkının canlı örneği olan Hz. Muhammed (sav), erdemleri yaşatmak ve iyi insan yetiştirmek gayesiyle eğitime büyük önem vermiştir. Mekke'de ilk vahyin gelmesinden sonra yeni dini tebliğ görevini aldıktan sonra Erkâm'ın evinde başlattığı eğitim faaliyetlerini Medine'de daha sistematik olarak sürdürmüştür. Mescid-i Nebî'nin suffa denilen bölümünü eğitim ve öğretime ayırmış, ashab-ı suffa denilen seçkin kadroyu oluşturmuştur. Gençlerin yaptıkları kusurlara müsamaha ile yaklaşarak onları incitmeden düzeltmiştir. Bir keresinde nefsinin dizginlerini elinden kaçırıp ve bir kadınla anlaşarak zina yapmak için kendisinden izin isteyen fakat kendi annesi, kızı, kız kardeşi, halası veya teyzesiyle zina yapılmasını kabul etmeyen bir gence, başkalarının da kendi akrabalarıyla böyle çirkin bir işin yapılmasını onaylamayacaklarını anlatarak ikna etmiştir. Daha sonra da onun hakkında şöyle dua etmiştir. *“Allahım! Sen bu gencin kalbini bu kötü düşüncelerden temizle. Namusunu ve şerefini koru, günahlarını bağışla.”*³³

Bilginin eyleme dönüştürülmesini ve ahlâkın yaşanır olmasını gaye edinen tasavvuf, insana kötü vasıfları bıraktıracak evrensel ahlâkî değerleri kazandırmak suretiyle benlik inşasını gerçekleştirmeye çalışır. Kur'ân mesajını ve Hz. Peygamber'in güzel ahlâkını kendine örnek alan ve *“Bir ben vardır bende benden içerü”* diyen Yunus Emre, bunu başaranlardan biridir. Hakk'ı ve hakikati, sevgi ve hoşgörüyü terennüm ettiği şiirleriyle Anadolu insanının gönül dünyasını aydınlatan Yunus, Babaîler İsyanı ve ardından yaşanan Moğol İstilasası sonrasında umudunu kaybedenlere Allah sevgisinin her türlü bela ve musibetin tek çaresi olduğunu vurgulayarak hayata bağlamıştır. Anadolu'daki parçalanmış Müslüman Türk birliğinin, iyilik, cömertlik, fedakârlık ve adalet fikirleriyle yeniden sağlanmasına gayret etmiştir.

³³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, c. V, s. 256-257.

Bu kargaşa ortamında inanç bunalımı yaşayan gençlere sevgi ve hoşgörü odaklı öğretisiyle doğru bir Allah bilinci kazandırmaya çalışmıştır. Onun düşüncesinin “*Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeye muhabbet ettim ve mahlûkatı yarattım*”³⁴ kudsî hadisine dayandığı söylenebilir. Tıpkı Hallâc-ı Mansûr (ö.309/922) gibi âlemin ezeli muhabbet sebebiyle yaratıldığını belirten Yunus, sevginin önüne hiçbir şeyin geçemeyeceğini vurgular. Dolayısıyla Yunus’un lügatinde kin ve nefrete, düşmanlığa ve kavgaya yer yoktur. Bundan ötürü kendisini zehirlemeye çalışanlara şeker ikram eder, kuyusunu kazana yüksek mertebeler kazanması için dua eder, ölümünü isteyene de uzun ömürler diler. Bu düşüncesini “*Her kim bana ağyâr ise Hak Tanrı yâr olsun ona*” (13/1) diyerek dile getirir. Dolayısıyla onun öğretisinin sevgi ve hoşgörü esaslı bir terbiye sistemi olduğu söylenebilir.

4.1. Sevgi ve Hoşgörü

Doğru bir Allah tasavvurunun sevgi ile oluşabileceğini belirten Yunus Emre, âlemin yaratılma sebebi olan sevgiyi, her türlü derdin çaresi olarak görür. Allah sevgisini her şeyin üstüne yerleştiren Yunus’a göre insanın yeryüzüne gelmesindeki hikmet, topluma düşünce ve davranışlarıyla örnek olmak, şeklinde tecellî eder. İnsan, basit ve küçük işler için değil, sevgi ve hoşgörü ile gönülleri tutturmak gayesiyle bu dünyaya gelmiştir. Gönlü sevgi ile dolan insan, Allah’ın mahlûkata zulüm yapmayacağını bilir ve O’nu sever. Huzurunda saygıyla secdeye kapanır. Her an Allah ile olduğu bilinciyle hareket eder ve Allah’tan başka hiçbir şeye ihtiyaç duymaz. Allah ne yaptıysa en doğrusunu yapmıştır, inancıyla hareket eder. Yunus Emre bunu şöyle dile getirmektedir:

*Neylerler fâni dünyayı, Allah sevgisi var iken
Ya dahi kanda giderler, Allah sevgisi var iken
Allah ile olan kişi, ihsân olur onun işi
Neylerler gayri teşvişi, Allah sevgisi var iken (238/1-2)*

Yunus Emre’ye göre gönlünü sevgiyle dolduran kişi açısından varlık ya da yokluk, lütuf veya kahr eşittir. Âşık, hiçbir şeyin kaybına üzülmediği gibi, eline geçen dünyalık sebebiyle de sevinmez. Onun en büyük arzusu, çok sevdiği Allah’ın rızasını kazanarak vuslatı gerçekleştirmektir. Allah rızasının en büyük hazine olduğunu belirten Yunus, bu yolda karşılaşılacak bütün zorluklara göğüs germeyi öğütlemektedir. Allah’a cennet ümidi ya da cehennem korkusuyla değil, sevgisini içselleştirip rızasına erişmek için ibadet edilmesini vurgulamaktadır:

*Ne varlığa sevinirim, ne yokluğa yerinirim
Aşkın ile avunurum, bana seni gerek seni
Cennet cennet dedikleri, bir ev ile birkaç hûri
İsteyene vergil onu, bana seni gerek seni (381/5, 8)*

Yunus’un Allah’ı sevmeyi öğretmeye çalıştığı gençlere Türk-İslâm medeniyetinde büyük değer verilir. Bu durum, gençlerin Allah’a ve topluma karşı sorumluluklarını yerine getirmesinde önemli bir etkidir. Bu da eğitimle gerçekleşir. Genç, idealini gerçekleştirmek için her türlü çabayı sarf eder. Bu uğurda gerekirse canını bile vermektan çekinmez. Yunus Emre de bahadırın, yiğit olanın ak sakallıların duasını alıp aşk pazarında canını sermaye ederek Hak yolunda feda eden kişi olduğunu belirterek, onların basit çıkarlar peşinde koşmayacaklarını ifade eder:

*Aşk bezirgânı sermâye cânı
Bahadır gördüm cânâ kıyanı
Zihi bahadır cân terkini urur
Kılıç mı keser himmet giyeni (353/1-2)*

“*Gözüyle gördüğünü örte eteği ile*” (237/3) diyen Yunus Emre’nin bilinen en önemli hasletlerinden biri, müsamaha ve hoşgördür. O bu güzel erdemın insanlar üzerinde olumlu bir etki bıraktığının şuurundadır. Zira yüce Allah insanlar hata yaptığında hemen cezalandırmaz. Onlara yanlışlarının farkına varıp günahlarından pişmanlık duyarak tevbe etmeleri için imkân verir. Ayrıca insanların kusurlarını affetmeyi, kötülük yapanlara iyilik yapmayı emreder. Bunun bilincinde olan

³⁴ Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, 3. Baskı, Beyrut 1351h., c. II, s. 2016.

Yunus, yapılan yanlışları görmezden gelmiş, sataşanlara aldırmamış, sövene dilsiz, dövene elsiz olmuştur. Onun şu sözleri hoşgörü anlayışını en güzel şekilde yansıtmaktadır:

*Her kim bizi yerer ise Hak dileğin versin ona
Vurmaklığa kasd edenin düşem öpem ayağını
Her kim bize taş atar ise güller nisâr olsun ona
Çerâğima kasd edenin Hak yandırısın çerâğını (376/4-5)*

Yunus'un engin hoşgörüsü sadece Müslümanlarla sınırlı değildir. Bütün insanlık, hatta yaratıkların hepsi onun gönül dünyasında kendilerine yer bulabilir. Çünkü o, ayırım yapmaksızın herkese sevgi ve hoşgörüyle yaklaşmanın, iyi davranmaya çalışmanın ve gönül yapmanın insanlığı yücelteceği kanaatindeydi. Bu da tevazu erdemiyile gerçekleşir.

4.2. Alçakgönüllü Olmak

İslâmiyet insana büyük değer verir. Yüce Allah en güzel biçimde yarattığı insanı yeryüzünün yöneticisi, dolayısıyla âlemin efendisi yapmıştır. Doğuştan ayrıcalıklı olan insanın asıl değeri, dürüstlük, samimiyet, ahde vefa, tevazu, sabır, şükür, adalet ve cömertlik gibi ahlâkî erdemleri içselleştirmesiyle ortaya çıkar. Böyle bir değere sahip olan insan hırs, öfke, cimrilik, kibir, riya, haset ve kendini beğenmek gibi beğenilmeyen davranışlarla kıymetini yitirmez. Ancak sahip olduğu mal ve mülk ile makam ve mevkiin geçiciliğini unutan birçok insan, şımarıp büyüklük taslayabilmektedir. Bu tür davranışlar, Allah'ı tanımamanın bir sonucudur. Çünkü Allah'ın büyüklüğünü, güç ve kudretini, zenginlik ve cömertliğini düşünen bir kişi, kendi sahip olduklarının denizde damla olduğunu anlar ve mütevazı bir şekilde Allah'ın huzurunda saygıyla eğilir. Yunus Emre de temel vasfı gururlanıp böbürlenmek olan nefsin terbiye edilerek toprak gibi alçakgönüllü bir şekilde Rabbine saygı göstereceğini belirtir. Tevhidin sırrına erip Hakk'ı bilen gönül ehli kişiler gibi tevazu ve müsamahayı hayat tarzı yaparak hiç kimseye tepeden bakmamak gerektiğini vurgular. Allah'ı bilen kişinin dürüst olacağını ve yalan söylemeyeceğini, tevhidden habersiz olanların ise doğru yoldan uzaklaşacaklarına dikkat çekerek, gençlere rehberlik yapar:

*Tehî görmen kimseyi hiç kimesne boş değil
Eksiklik ile nazar erenlere hoş değil
Gönlünü derviş eyle dost ile biliş eyle
Aşk ile eri şol mânâda derviş içi boş değil (167/1-2)*

Alçakgönüllü olmak, başkalarına karşı sabır ve tahammülle yaklaşmayı, onlara değer vermeyi sağlar. Böyle bir erdeme sahip olan kişi iyilikleri artırır. Nitekim Yunus Emre de mütevazı davranışlarla insanların gönlünü kazanmak ve hiç kimseyi incitmemek gerektiğini belirtir. İbadetlerini yapmakla birlikte böbürlenerek herhangi bir insanın gönlünü incitenlerin Allah'ı hiç tanımadıklarını, dolayısıyla kıldıkları namazın, tuttıkları orucun ya da eda ettikleri haccın bir anlamı olmadığını ifade eder. Çünkü bu kişiler ibadetleri alışkanlık ve âdet olarak yapmaktadırlar. İbadetleri eda ettiklerini dile getirip bunlarla övünen kişilerden bir kısmının kalp kırmada bir sakınca görmediği bilinen bir gerçektir. Kendini beğenmenin bir sonucu olan kalp kırmanın büyük bir günah olduğuna dikkat çeken Yunus, gençlere alçakgönüllü olmalarını öğütler:

*Bir kez gönül yıktın ise bu kıldığın namaz değil
Yetmiş iki millet dahi elin yüzün yumaz değil
Cân odur ki kim Hakk'a ere ayak odur yola gire
Er oldur alçakta dura yüksekte bakan göz değil (166/1, 3)*

İnsanın mayası topraktır. Bu yüzden insanlık alçakgönüllü olmayı gerektirir. Nefis ise hep yüksekte olmayı ister. Dolayısıyla kibirlenip kendini beğenenler insanlıktan uzaklaşıp nefsin emrine girer. Toprak gibi mütevazı olanlar, hiç kimseye tepeden bakmayanlar, gönüllerde taht kurup cihan durdukça anılırlar. Getirildikleri makamda güç zehirlenmesi yaşayıp böbürlenerek Tanrı gibi davrananlar, tepetaklak aşağı düşerler. Narsist duyguların bir sonucu olan kibir ve rıyanın insanı felakete sürüklediğini belirten Yunus Emre, kendinde üstünlük görüp Allah'ın nazargâhi olan gönlü yıkanların iki dünyada da bedbaht olacaklarını vurgular:

*Miskinlikte buldular kimde erlik var ise
Merdivenden ittiler yüksekte bakar ise
Gönül yüksekte gezer dem-be-dem yoldan azar
Dış yüzüne ol sızar içinde ne var ise
Gönül Çalab'ın tahtı gönüle Çalab baktı
İki cihân bedbahtı kim gönül yıkar ise (299/1-2, 5)*

Allah'ın verdiği nimetlere şükredip şımarmayan kişi, kendini diğer insanlardan farklı görmez ve onları ötekileştirmez. Herkese Allah'ın emaneti nazarıyla baktığı için hiç kimseye kin beslemez ve düşmanlık yapmaz. Hz. Peygamber (sav) herkese iyilik düşünen bu kişilerin cennetlik olduklarını müjdelemiştir.³⁵ Genç nesillerin bu erdemleri özümsemesini isteyen Yunus Emre, onların bütün insanlığın iyiliğini isteyen bir ahlâkî olgunluğa sahip olmalarına çalışır:

*Kimseye düşman tutmayız, ağyâr dahi yârdır bize
Kanda ıssızlık var ise, mahalle vü şardır bize
Adımız miskindir bizim, düşmanımız kimdir bizim
Biz kimseye kin tutmayız, kamu âlem yârdır bize (333/1-2)*

4.3. İyiliğe Teşekkür Etmek

Doğru bir Allah bilinci, nübüvvet ve âhiretin varlığını zorunlu kılmaktadır. Dinin emir ve yasaklarının öğrenilmesi, ibadetlerin yapılması ve ahlâkın yaşanması dini tebliğ eden bir peygambere olan ihtiyacı ortaya koyar. Bununla birlikte tarihte olduğu gibi günümüzde de inandığı dinin sorumluluklarını yerine getirmeyen birçok Müslüman vardır. Ya da Allah'ı kabul etmekle birlikte çeşitli gerekçeler ileri sürüp vahyi ve peygamberi kabul etmeyen, dolayısıyla Kur'an'ı reddeden bazı zümreler bulunmaktadır. Her iki grubun aile, okul ve öğretmen bütünlüğü içerisindeki eğitim sürecinde bir eksiklik olduğu anlaşılmaktadır. Kur'an'da vurgulandığı gibi, Allah'ı bilmemekten, güç ve kudretini takdir edememekten kaynaklanan bu durumun³⁶ sebepleri ortaya çıkarılarak sorun çözüme ulaştırılabilir. Bu süreçte gençlerin aklı doğru kullanmaları ve irade terbiyesini gerçekleştirmeleri sorunun çözümünü kolaylaştıracaktır.

Allah'ın varlığını kabul etmekle birlikte peygamberliği ve dolayısıyla ibadetleri gereksiz gören ikinci grubun İslâm dünyasındaki ilk örnekleri Berâhime denilen sapkın mezhep taraftarlarıdır. Batı dünyasında ise daha ziyade XVI. yüzyıl ve sonrasında kilisenin tahakkümüne karşı bir protesto hareketi olarak gelişen ve kendilerine deist denilen felsefe grubudur. Müslüman âlimler nübüvveti karşı çıkan zümrelerin düşüncelerini onların yerinde kullanamadıkları aklı doğru kullanarak eleştirmişler ve nübüvvetin gerekli olduğunu vurgulamışlardır.³⁷ Yunus Emre de peygamber temalı şiirlerinde (112/6, 145/1-7, 158/7, 287/4, 311/1-2) dinde peygamberin konumunu ortaya koyarak bu tür yaklaşımlara kapıyı kapatmıştır. Nitekim Hz. Peygamberi tasvir ettiği bir şiirinde Allah'ın onu yaratıp habibim diyerek övdüğünü, peygamberlerin efendisi yaptığını, en güzel ödüllerden biri olan mi'raca yükselttiğini, getirdiği şeriatın esasları olan farz ve sünnetleri yapanların cennetlik olduğunu ifade ederek, onun üstün konumunu vurgulamıştır:

*Ol âlem fahri Muhammed nebîler serveridir
Vir salavât ışkıla ol günahlar eridir
Hak onu övdü yarattı sevdi Habîbim dedi
Yeryüzünde cümle çiçek Mustafa'nın teridir (81/1-7)*

İyiliğe teşekkür etmek bir erdemdir. Bunun en üstünü insana sayısız nimet veren Allah'ın varlığına ve teklifine iman etmek, ahlâklı bir insan olarak yaşamaktır. Bu anlamlı teşekkürün gerçekleşmesi, doğru bir Allah tasavvuruna bağlıdır. Bütün din ve mistik geleneklerde Allah'a

³⁵ Abdullah ibn Mübârek, *Müsned*, neşr: Subhî el-Bedrî es-Samaraî, Riyad 1987, no: 1.

³⁶ En'am 6/91.

³⁷ Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, çeviren: Bekir Topaloğlu, İsam Yayınları, 6. Baskı İstanbul 2014, s. 269 vd; İbrahim Aslan, "İmam Mâtürîdî'nin Deist Eleştirilere Karşı Nübüvvet Savunusu", *Kelam Araştırmaları* 12:2 (2014), s. 33-54.

inanınların O'na verdiği nimetlerden dolayı teşekkür etmeleri istenir. Çünkü Allah, insanı en güzel biçimde yaratan ve yaratılanlar içerisinde en üstün konuma yerleştirendir. Öyleyse Allah'a iman ederek teşekkür etmek, ibadet edip şükretmek ve ahlâkî erdemleri özümsemek insanlık gereğidir.

Günümüzde bir kısım gençler, bir Allah inancına sahip olmakla birlikte O'nun yaptığı iyilikleri unutarak sorumluluk yükleyen ibadetlere karşı duyarsız davranmaktadırlar. Allah'a inandıklarını fakat Allah'ın ibadete ihtiyacı olmadığını öne sürüp dinin temel şartlarından olan namazı kılmamakta ve orucu tutmamaktadırlar. Diğer bir deyişle nankörlük etmektedirler. Burada şunu peşinen söylemek gerekir ki; gerçekten Allah'ın hiç kimsenin ibadetine ihtiyacı yoktur. Asıl muhtaç olan insandır. Gençlerin böyle bir algıyla hareket etmelerinde, doğru bir Allah bilincinin eksikliğinin yanı sıra, rol model alınan bireyler ile toplumun büyük kesiminin beş vakit namaz ve Ramazan orucuna karşı hassasiyet göstermemelerinin de etkisi büyüktür. Yunus Emre, kendi dönemindeki toplumda buna benzer dinî ve ahlâkî erozyonun olduğunu belirtir ve bu kötü gidişin önüne geçebilmek için iyilik yapmak ve iyiliğe teşekkür etmek gibi güzel erdemlerin hayat tarzı yapılmasının önemini vurgular. İyiliklerin en büyüğünün Allah tarafından verilen sayısız nimetler olduğunu belirterek, en büyük teşekkürün de Allah'a yapılması gerektiğini ifade eder. Namaz kılmayı bir şükür göstergesi kabul eden Yunus, bu yüzden gençlerin namazlarını zamanında kılmalarını ister. Namazın Kur'an'da çok önemsenen bir ibadet olduğunu ve peygamberlerin aile bireylerine kılmalarını emretmesini vurgulayan ayetlerden hareketle,³⁸ Rabbinin hoşnutluğunu kazanabilmek düşüncesiyle ailenin tüm fertlerinin namaz kılmalarını ister. Namaz kılmayanların kalplerinin katılaşacağını ve imanlarının tehlikeye gireceğini belirterek, gençlere zamanlarını değerlendirmelerini ve güne namazla başlamalarını tavsiye eder:

*Sanatın yiğreği çün namaz imiş hoş pîşe
Namaz kılan kişide olmaz yavuz endişe
Tanlacak turu gelgil elini suya urgil
Üç kez salavât vergil ondan bakgil güneşe
Allah buyruğun tutgul namazın kılıp gitgil
Namazın kılmayınca zinhar varmagil işe (341/1-3)*

İnsanlığa hidayet rehberi olan Kur'an'ın indirildiği Ramazan ayını idrâk eden kişinin aklını kullanıp oruç tutması da, verdiği sayısız nimetten dolayı Allah'ı yücelterek teşekkür etmesidir.³⁹ Yunus Emre şükürün en güzel eda yöntemlerinden biri olan oruç tutmanın Allah'ın buyruğu olduğunu vurgulayarak, gençlere şöyle öğüt verir:

*Benden öğüt isterisen eydivirem bildiğimden
Budur Çalab'ın buyruğu tutun oruç kılın namaz (109/2)*

Ancak insanın yaptığı ibadetleri sadece Allah rızası için yapması gerekir. Aksi takdirde kılınan namazın ve tutulan orucun hiçbir anlamı olmaz. Bu yüzden Yunus Emre iyi bir Müslümanın, onun ifadesiyle âşığı; “şu kadar namaz kıldım, bu kadar oruç tuttum” diyerek ibadetin ruhundan uzak sadece görünüşe ve sayıya değer vermesinin vuslata kalın bir perde olacağını, dolayısıyla şükür özelliği taşımayacağını ifade eder (302/13-14). O, ahlâkî değerler sistemini özümseyemediği için nefis-i emmârenin elinde oyuncak haline gelen gençleri de gafletten uyarmaya çalışır. Helalin hesabının, haramın cezasının olduğunu belirterek duyarlı olmalarını ister. Açıktan ya da arkadaşlarından utandıkları için gizlice günah işleyenleri de asıl Allah'tan ve peygamberinden utanmak gerektiğini belirterek, zihinlerindeki yanlış Allah tasavvurunu düzeltmeye gayret eder (235/5-6).

İyilik edene iyilik yapmak güzel bir davranıştır ve insanların çoğu bu erdemli davranışı yapar. Ancak bundan daha önemlisi kötülük yapanlara iyilik edebilmektir. Zira İslâm ahlâkında kötülük yapmak kınandığı gibi kötülük yapanlara da karşılık verilmemesi temel prensiptir. Bu bağlamda Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur: “*Bil ki, iyilikle kötülük asla bir olmaz. Sen kötülüğü iyi bir şekilde sav (Kötülüğe karşı iyilik yap). Böylece aranızda düşmanlık olan kimse çok samimi bir dost olur.*” *Fakat*

³⁸ Meryem 19/54-55; Tâhâ 20/132.

³⁹ Ebû Mansûr Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, hazırlayan: Ahmet Vanlıoğlu vd., Mizan Yayınevi, İstanbul 2005, c. I, s. 361-362.

bu sadece sabırlı kimselere verilen bir meziyettir. Bu erdem, sadece yüksek ahlâk ve faziletten nasibi olanlara verilmiştir.”⁴⁰

Hız Peygamber’in (sav) güzel ahlâkını kendisine örnek alan Yunus Emre’nin kitabında kötülük diye bir kelime yoktur. O, hiç kimseyi düşman bellemeyen, hiçbir insana kin beslemeyen, herkes hakkında iyilik düşünen bir ahlâkî olgunluğa sahiptir. Bütün insanlığa bir gözle bakan erdemli bir ârif, kendisine düşmanlık besleyenlere bile dostluk eli uzatan bir bilgedir. Ona göre asıl erdem, Allah’ın evim dediği gönülleri imar etmektir:

*Benim bunda kararım yok, ben bunda gitmeye geldim
Bezîrgânım metâ’im çok, alana satmaya geldim
Ben gelmedim dâvâ için, benim işim sevi için
Dost’un evi gönüllerdîr, gönüller yapmaya geldim (179/1-2)*

4.4. Dünyanın Fânîliğini Hatırlatmak

Allah’ı tanımanın yollarından biri de, yaratılışı ve ölümü tefekkür ederek âlemin fânî oluşundan ezelf ve ebedî yüce bir yaratıcı fikrine ulaşmaktır. Çünkü âhiretin varlığı, Allah’a en büyük delildir. Dünyaya geliş ve gidiş insanın kendi elinde değildir. Yeryüzüne geliş amacını düşünen ve yaptıklarının hesabının verileceği bir âhiret anlayışına sahip olan akıllı bir insan, bunları sonsuz güç ve iradeye sahip Allah’ın yaptığını anlar. Birçok şiirinde dünyanın fânîliğine vurgu yapan Yunus Emre, ölüm düşüncesini canlı tutmaya çalışır. Ölümü yok olmak değil, yeni bir hayatın başlangıcı olarak gören Yunus, bunu ipek böceğinin kelebeğe dönüşmesine benzetir. İnsanın ölüm anında hissettiği acıyı özellikle gök ekinin biçilmesine benzettiği genç ölümleri üzerinden dikkat çeker (388/4). Genç gök ekin, ölüm ise onu biçen oraktır.⁴¹ Ne kadar çok yaşansa da en sonunda ölüp gidileceğine dikkat çekerek, bâkî olanın Allah olduğunu gençlere hatırlatır. Dünyada yapılan her binanın bir süre sonra harabeye döndüğünü, kazanılan mal ve mülkün de ölünce geride bırakıldığını dile getirerek, gençlere “hay ve lâ-yemût” (diri ve asla ölmeyen) bir Allah şuurunu kazandırmaya çalışır:

*Bu dünyaya gelen kişi, âhir yine gitse gerek
Misafirdir vatanına, bir gün sefer etse gerek
Vade kaldık ol dost ile, biz bu cihana gelmeden
Pes ne kadar eğlenevüz, ol vademiz yetse gerek (139/1-2)*

Yunus Emre dünyanın geçici güzelliklerinin peşine takılanların, sanki hiç ölmeyecekmiş ve yaptıklarının hesabını vermeyecekmiş gibi bir hisse kapılarak canavarlaşıp herkese kötülük yaptıklarını belirtir. Özellikle Allah ve âhiret yokmuş gibi davranan bazı gençlerin kendilerine verilen öğütleri dinlemeyip günah işlemeye devam ettiklerini, bir ayağı çukurda olan ihtiyarların hala ibadet etmediklerini, bir kısım zenginlerin de yoksulların halini düşünmediklerini dile getirip, bu gidişe dur demek gerektiğini vurgular:

*Oğlanlar öğüt almaz yiğitler tevbe kılmaz
Kocalar tâat kılmaz sarıp rüzigâr olmuşdur
Beğler azdı yolundan bilmez yoksul hâlinden
Çıkadı rahmet gölünden nefis gölüne dalmışdır (76/3-4)*

Yunus Emre “*Geldi geçti ömrüm benim, şol yel esip geçmiş gibi*” (388/1-4) diyerek, insan ömrünün kısalığına dikkat çekip, varlığı bâkî olan Allah fikrine ulaşır. Gençlere canın tende bir misafir olduğunu hatırlatarak, kendilerine verilen sayılı nefesin kıymetini bilmelerini tavsiye eder. İhtiyarlık zamanında bütün organların zayıfladığını, elin tutmaz, ayağın yürümez, kulağın duymaz, gözün görmez hale geldiğini hatırlatarak, henüz daha gençken doğru bir Allah bilinci kazanmalarını ister (246/1-2). Kıyamet gününde sorguya çekilip bir hesap verme olduğunu hatırlatan Yunus, âhiret inancından da Allah’ın varlığına ulaşır. Hesabın çetin geçmemesi için nefsi hesaba çekmeyi ve ölmeden önce ölmüş gibi olmayı, günahlardan dolayı ateşte yanmamak için bu dünyanın sıkıntılarına katlanmayı tavsiye eder:

⁴⁰ Fussilet 41/34-35.

⁴¹ Sezai Karakoç, *Yunus Emre*, Diriliş Yayınları, 2. Baskı İstanbul 1974, s. 41.

*Gelin bugün yanalım yarın yanmamak için
Ölelim ölmeziken yine ölmek için
Tartalım günâhımız arturalım âhımız
Edelim hesabımız hesâb olmamak için (251/1-2)*

Yunus Emre, gençlerin ahiret inancından Allah şuuruna varmalarına yardımcı olmak düşüncesiyle onların, mezarlara gidip oradakilerin halini düşünerek ibret almalarını öğütler. Mezarların köşk ve saray beğenmeyen, korumalar besleyen nice zenginler, bey ve paşalarla dolu olduğunu belirterek, gençliğe, güzelliğe, eldeki mal ve mülke güvenilmemesi gerektiğini vurgular. Doğru bir Allah inancına sahip olmadıkları için hayatları boyunca mescide girmeyen, namaz ve oruç bilmeyen, fakirleri beğenmeyen, güzelliği ile övünenlerin kara toprak altında olduklarına dikkat çekerek gençleri uyarır (368/1-6).

Dünya iki kapılı bir hana benzer. Doğumla bir kapısından giren insan, ölünce diğer kapısından çıkar. Aynı şekilde mezar da âhiret yolunda bir duraktır. Herkesin ölüm köprüsünden geçip mezar durağında bekleyeceğini belirten Yunus, dünyanın kimseye kalmayacağını vurgular. Bu durumda yapılması gereken en uygun şey, insanlarla ilişkilerde müsamahalı olmak, iyilik yapmak, sevip sevilmehtir:

*Dünyaya gelen göçer, bir bir şerbetin içer
Bu bir köprüdür geçer, câhiller onu bilmez
Gelin tanışuk idelim, işi kolay tutalım
Sevelim sevillelim, dünya kimseye kalmaz (103/4-5)*

Gençlik döneminde insan, sürekli oyun ve eğlence istemektedir. Dostu ve düşmanı tam ayırt edemediği için Hak'tan uzaklaşmaktadır. Bunun önüne geçmenin yolu, nefsi kötü vasıflardan temizleyip Hakk'ın güzel tecellilerine hazırlamak, gençleri kendilerine kurulan her türlü tuzağa karşı uyanık tutmaktır. Bu da gençlerin kendi sınırlarını keşfetmesini sağlayıp sürekli Allah sevgisini gönüllerine telkin etmekle gerçekleşir.

4.5. Kendini Bilmek

Allah'ı tanımanın en kısa yolu, insanın kendisini bilmesidir. Bundan dolayı “*Nefsini bilen Rabbini bilir*” denmiştir. İnsanın kendini bilmesi büyük bir erdemdir. Zira kendinin sınırlarının farkına varan kişi, acizliğini anlar ve kibirlenmez. Ölümlü olduğunu ve kıyamette her hareketinin ve nefesinin hesabını vereceğini düşünerek başkalarına kötülük yapmaz. Nitekim Yunus Emre insanın en yaman düşmanının nefis olduğunu belirterek, gençlere ona karşı çok uyanık olmayı tavsiye eder. Nefsini tanıyan kişinin dünyanın şerrinden korunmak ve Allah'a vuslat yolunda engellere takılıp kalmamak için kibir, riya, kin ve nefret gibi kalp hastalıklarını tedavi ederek kalbini selîm hale getirmesinin önemini vurgular:

*Hakikate bakar isen nefsin sana düşman yiter
Var imdi ol nefsin ile vuruş tokuş savaş yürü
Nefstir eri yolda koyan yolda kalır nefse uyan
Ne işin var kimse ile nefsinde kırı buş yürü
Diler isen bu dünya şerrinden olasın emîn
Terk eyle kibr ü kini hırkaya gir derviş yürü (403/2-4)*

Yunus Emre, kendilerinin sınırlarının farkında olmadıkları için doğru bir Allah tasavvuruna sahip olmayanların benlik kavgasına tutuşacağını, bunun da onları yanlış sevk edeceğini belirtir. Nefsin kötülüklerini tezkiye ederek candan geçenlerin, Allah'ı tanıyıp O'na yakınlık kazanarak Hak ile vuslatı gerçekleştireceklerini vurgular. Can feda etmeyi göze alamayanların, vuslat beklentisinin boşuna olduğunu dile getirir. *Nefsini bilen Rabbini bilir* diyenlerin çok olmakla birlikte bu sözün anlamını idrâk edenlerin çok az olduğunu belirtir. İnsanın aradığı şeyin aslında kendisinde gizlendiğini, ancak bunun farkına varamadığını, dolayısıyla kendi değerini bilemediğini ifade eder:

*Sen cânından geçmeden cânan arzu kılarınsın
Belden zünnâr kesmeden imân arzu kılarınsın
“Men arafe nefsehû” dersin illâ değilsin
Melâikden yukarı seyrân kılarınsın (255/1-2)*

Allah arayışı içerisinde olan kişinin çevresinde olup bitene bakmasında yarar vardır. Yunus Emre'nin de vurguladığı gibi, Allah âlemin her zerresine tecelli etmiş, yeryüzündeki her şey kendince Allah'ı zikretmektedir. Rengârenk güzel çiçekler süslenerek Hakk'ın huzurunda selam durmakta ve O'nun yüceliğini, ululuğunu ve kudretini nâz ve niyâzla anmaktadır. Eşref-i mahlûkat olan insan da, gözünün önündeki Allah'ın cemâl ve celâl tecellilerine bakarak düşünmeli, ibret alarak O'nun yüceliğini itiraf etmelidir:

*Ey aşk eri aç gözünü yeryüzüne kılğıl nazar
Gör bu latif çiçekleri bezenüben Hakk'a gider
Her bir çiçek bin nâz ile öğer Hakk'ı niyâz ile
Her murgu hoş avaz ile ol pâdişahı zikreder (281/1, 3)*

Günümüzde anasınıfından üniversiteye birçok eğitim kurumumuz vardır. Bu okulların açılış amacı, nesillerin zihnini bilgi ve hikmetle doldurup, gönüllerine sevgi ve hoşgörü yerleştirmek suretiyle kendini ve Rabbini bilen iyi insan olmalarını sağlamaktır. Ancak eğitim kurumlarımızın bu gayeye uygun bir yöntem uyguladıklarını söylemek zordur. Kendi döneminde buna benzer durumlarla karşılaşan Yunus Emre, eğitim sisteminin açmazlarına dikkat çeker:

*İlim ilim bilmektir, ilim kendin bilmektir
Sen kendini bilmezsin, ya nice okumaktır
Okumanın manası, kişi Hakk'ı bilmektir
Sen Hakk'ı bilmezsin, ya nice okumaktır! (91/1-2)*

Yunus Emre, kendini bilen kişinin sözün iyisini kötüsünü ayırt ederek, güzel söz söylemesinin önemine dikkat çeker. “Kem söz sahibine aittir” düşüncesiyle bir sözle barışın savaşa, karamsarlığın sevince dönüşebileceğini belirterek daima güzel söz söylemeyi öğütler.

*Söz ola kese savaşı, söz ola bitire başı
Söz ola ağulu aşı, bal ile yağ ide bir söz
Kişi bile söz demini, demeye sözün kemini
Bu cihan cehennemini, sekiz uçmak ede bir söz (102/2, 5)*

Değerlendirme ve Sonuç

Günümüzde Tanrı tasavvurlarında yaşanan büyük değişim, genç nesillerin Allah algısını olumsuz yönde etkilemektedir. Oyun ve eğlenceye dalarak değerlerine yabancılaşan gençler, metafizikle ilişkilerini koparıp Allah'a güven duygularını kaybetmektedirler. Düşünce melekelerini iyi kullanamayan gençlerin bir kısmı, kalbi ve ruhu ihmal ettikleri için akli tanrılaştırıp, nefsi putlaştırarak Tanrı tanımaz hale gelmektedirler. İçlerinden bazıları da hissettikleri maneviyat boşluğunu doldurabilmek ümidiyle doğu mistik hareketlerine ya da sapkın tarikatlara yönelerek aklın verilerine karşı savaş açmaktadırlar. Allah'ı bilmek insana sorumluluk yüklemekte, Allah'ın ve kulların haklarını yerine getirmeyi gerektirmektedir. Sorumluluk taşımaktan kaçan bireylerin bazıları ateizm veya deizmi ya da hazcılığı seçerek dünya nimetleri ile mutlu olmaya çalışmaktadırlar. Bazıları da sahte cennet vadeden din tacirlerinden medet beklemektedirler. Bu durumdan kurtuluşun çaresi; akıl ve gönül bütünlüğüne sahip, bilgi ve hikmeti önemseyen, ahlâkî değerleri içselleştiren ve doğru bir Allah bilincine sahip bireyler yetiştirmektir.

Ahlâkî değerler ile millî geleneklerin bilgi çağının yenilikleriyle terkip edilerek genç nesillerin zihin ve gönül dünyalarına yerleştirilmesi şarttır. Bu konuda en büyük görev, eğitim kurumlarımıza düşmektedir. Okulların müfredatları gözden geçirilip çağın ihtiyaçları doğrultusunda güncellenmelidir. Okula başlayan çocuklara Yunus Emre gibi kültür tarihimizin bilgelerinin sevgi ve hoşgörüsünden faydalanarak, evrensel ahlâkî değerleri öğretip özümsemelerini sağlayacak yeni bir eğitim modeli geliştirilmelidir. Anasınıfında ilk dönem doğru Allah bilinci, iyilik yapma, yardım etme, sorumluluk alma, sevinç ve acıyı paylaşma, temizlik eğitimi verilmelidir. İlkokul ve ortaokul öğrencilerinin tümüne her öğretim yılının başlangıcında değerler eğitimi anlatılmalıdır. Bu süreçte istisnasız bütün öğretmenlerimiz öğrencilere evrensel ahlâkî değerleri telkin ve öğüt, açıklama, analiz, muhakeme ve örtük öğrenme gibi yöntemler kullanarak, hatıra, hikâye ve fıkralarla örneklendirip sunmalıdır. Çocukları bilgili, ahlâklı, erdemli ve topluma yararlı bireyler olarak yetiştirebilmek için eğitimin aile ve okul

bütünlüğü içerisinde anne, baba, öğretmen, öğrenci ve ders programları bir bütün olarak yapıldığı takdirde başarılı olacağı unutulmamalıdır. Zihin ve gönül dünyası tertemiz olan çocuklar, bu erdemlerin çevrelerindeki en yakın insanlar tarafından yaşanır hale getirildiğini gördüklerinde, çabucak benimseyip yapmaya başlayacaklardır. Bunun zıddı olduğunda, toplumsal ahlâkî çöküşün yaşandığı bilinen bir gerçektir. Anadolu irfanıyla beslenen anaların, sevgi ile büyüttükleri çocuklarına ilk olarak Allah'ın insana şah damarından daha yakın olduğunu öğreterek, sorumluluklarının farkına varmalarını sağlayıp yeni bir medeniyet inşa ettikleri unutulmamalıdır.

Gençlere doğru Allah bilinci kazandırmak için her şeyden önce onlara ulaşma kanallarını açık buldurmalı, hata yapsalar dahi müsamaha ile yaklaşım kazanmaya çalışmalıdır. Bu süreçte tasavvufu kendi çıkarları için kullanan sahtekârlardan uzak tutup sevgi ve hoşgörüyü hayat tarzı yapan Ahmed Yesevî, Mevlâna, Hacı Bektaş-ı Velî ve Yunus Emre gibi bilgelerin düşünceleriyle buluşturmalıdır. Yusuf Has Hâcib'in *Kutadgu Bilig*, Ferideddin Attâr'ın *Mantuku't-Tayr*, Sadî Şirazî'nin *Bostan* ve *Gülistan*, Mevlâna'nın *Mesnevi*'sindeki hikâyelerden ve Nasreddin Hoca Fıkralarından alınan örneklerle tanıştırmalıdır. Ömer Seyfettin, Nurettin Topçu, Mustafa Kutlu ve Doğan Cüceloğlu gibi birçok eğitim sevdalısının eserlerinden yararlanarak kendilerini tanımaları sağlanmalıdır. Bunlara ek olarak, seçtiği alana göre ahlâkî erdemleri özümsemiş bilgeleri, başarılı bilim insanı ve eğitimcileri, sanayici ve işletmecileri ya da sporcu ve sanatçıları rol model olarak hayatlarını şekillendirmeleri için gayret edilmelidir.

Sonuç itibarıyla; katılmış kalpleri yumuşatarak sevgi fidanları yetiştirmek büyük çaba ister. Gençlik döneminde bazı savrulmaların etkisiyle kendisinin amacını unutan ve doğru Allah anlayışından uzak yaşayanların gönüllerini sevgi ile doldurmaları, akıl ve düşünce melekelerini kullanmaları sağlanmalıdır. Allah hakkındaki bilgisizlikleri yüzünden sorumluluk taşımaktan korkan, ömürlerinin en verimli çağını oyun ve eğlence ile geçiren gençlere sevgiye dayalı Allah bilinci kazandırmalıdır. Bu süreçte Yunus Emre'nin sevgi ve hoşgörü ikliminden beslenen bir iletişim dilini kullanmanın faydalı olacağı açıktır.

Kaynakça

- Abdullah ibn Mübârek, *Müsned*, neşr: Subhî el-Bedrî es-Samarâî, Riyad 1987.
- Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfü'l-Hafâ*, 3. Baskı Beyrut 1351h.
- Adasal, Rasim, *Normal ve Anormal Açından Psiko Sosyal Yönleriyle Kişilik ve Karakter Portreleri*, 2. Baskı İstanbul 1980.
- Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Aslan, İbrahim, "İmam Mâtürîdî'nin Deist Eleştirilere Karşı Nübüvvet Savunusu", *Kelam Araştırmaları* 12/2 (2014), s. 33-54.
- Âşık Paşa, *Garib-Nâme*, hazırlayan: Kemal Yavuz, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul 2000.
- Attâr, Ferideddin, *Mantuku't-Tayr*, çeviren: Abdülbâkî Gölpinarlı, MEB Yayınları, İstanbul 1991.
- Bardakçı, Mehmet Necmeddin, *Evliyanın Seyir Defteri*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2020.
- Bardakçı, Mehmet Necmeddin, "İmam Mâtürîdî'nin Mârifetullah Anlayışı," *İmam Mâtürîdî ve Te'vilâtü'l-Kur'ân*, editör: Hatice K. Arpağuş vd., MÜİFAV Yayınları, İstanbul 2019, s. 591-610.
- Bolay, S. Hayri, "Yunus'un Tanrısı İnsan mıdır?", *Yunus Emre'yi Anlamaya Doğru*, Karaman Kültür Müdürlüğü Yayınları, Karaman 2010, s. 221-252.
- Buhârî, *Sahih*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Coşan, M. Esad, *Makâlât-ı Hacı Bektaş-ı Velî*, Server İletişim, İstanbul 2013.
- Cüceloğlu, Doğan, *Yetişkin Çocuklar*, 4. Baskı, İstanbul 1995.
- Cüceloğlu, Doğan, *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, 7. Baskı, İstanbul 1997.
- Ebu Nuaym el-İsfahanî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, Dâru'l-Kütüb'il- İlmîyye, Beyrut 1988.
- Ebû'l-Hayr, Ebû Saîd, *Rubailer*, çeviren: Mehmet Kanar, Şule Yayınları İstanbul 2013.
- Fârâbî, Ebû Nasr, *es-Siyâsetü'l-Medeniyye*, hazırlayan: Ali Bu Mülhim, Mektebetü'l-Hilâl, Beyrut 1996.

- Gölpınarlı, Abdülbâkî, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, İnkılap Kitabevi, 2. Baskı İstanbul 1992.
- Hacı Bektaş-ı Velî, *Fevâid*, hazırlayan: Baki Öz, İstanbul 1996.
- Horkheimer, Max, *Akil Tutulması*, çeviren: Orhan Koçak, Metis Yayınları, İstanbul 2016.
- İbn Meserre, *Risâletü'l-İtibâr*, çeviren: Mehmet Necmeddin Bardakçı, *Araştırmalar*, 1/1, 1999/1, s. 251-261.
- İbn Rüşd, *Felsefe Din İlişkileri Faslu'l-Makâl, el-Keşf an Minhâci'l-Edille*, çeviren: Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 1985.
- İbn Sîna /İbn Tufeyl, *Hay b. Yakzân*, çevirenler: Babanzâde Reşid-M. Şerafeddin Yaltkaya, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2019.
- Karakoç, Sezai, *Yunus Emre*, Diriliş Yayınları, 2. Baskı İstanbul 1974.
- Kelâbâzî, Muhammed b. İsmail, *et-Ta'arruf li Mezhebi Ehli't-Tasavvuf*, talik ve tahrir: Ahmed Şemsuddin, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2011; *Doğuş Devrinde Tasavvuf Ta'arruf*, hazırlayan: Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992.
- Kenan, Seyfî, "Modern Eğitimde Kaybolan Nokta: Değerler Eğitimi", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, sayı: 9/1, 2009, s. 259-295.
- Kirmânî, Evhadüddin, *Rubailer*, çeviren: Mehmet Kanar, Şule Yayınları İstanbul 2013.
- Kuşeyrî, Abdülkerim, *Kuşeyrî Risâlesi*, hazırlayan: Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, 3. Baskı İstanbul 1991.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr, *Kitâbu't-Tevhîd*, çeviren: Bekir Topaloğlu, İsam Yayınları, 6. Baskı İstanbul 2014.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, hazırlayan: Ahmet Vanlıoğlu vd., Mizan Yayınevi, İstanbul 2005-2010.
- Muhâsibî, Hâris, *el-Kasd ve'r-Rüccû' ilallah, (el-Vesâyâ içinde, s. 217-328)*, tahkik: Abdülkâdir Ahmed Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1986.
- Muhâsibî, Hâris, *Mâiyyetü'l-Akl ve Fehmü'l-Kur'ân*, tahkik: Huseyin el-Kuvvetli, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1971.
- Müslim, *Sahih*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Rûmî, Mevlâna Celâleddin, *Mesnevî*, çevirenler: Derya Örs-Hicabi Kırlandıç, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları, İstanbul 2015.
- Rûmî, Mevlâna Celâleddin, *Sırların Dili-Bütün Rubailer*, çeviren: Ziya Avşar, Meram Belediyesi Yayınları, Konya 2007.
- Selçuk, Mualla, *Çocuğun Dinî Eğitiminde Dinî Motifler*, Ankara 1990.
- Sinanoğlu, Abdülhamit, "İmam Ebû Mansûr Muhammed Mâtürîdî'nin Allah Anlayışı ve Yanlış Tanrı Tasavvurlarını Eleştiri Biçimi", *Bitlis Eren Üniversitesi SBE Dergisi*, cilt: 5, ek sayı, Aralık 2016, s. 247-266.
- Tatçı, Mustafa, *Yunus Emre Dîvânı*, H Yayınları, İstanbul 2020.
- Tirmizî, *Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Yavuz, Kerim, *Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*, Ankara 1983.
- Yesevî, Hoca Ahmed, *Divan-ı Hikmet*, hazırlayan: Hayati Bice, TDV Yayınları, Ankara 1998.
- Yörükoğlu, Atalay, *Gençlik Çağı, ruh sağlığı, eğitimi ve ruhsal sorunları*, Ankara 1985.